

קורס מורי דרך תשע"ז (2016 – 2017)

בית הספר לתיירות אתגרית, המכללה האקדמית בוינגייט

דו"ח סיור 45

בקעת הירדן

נועם זיו

מסלול הסיור (אתרים מרכזיים):

עין מבווע, רימונים, מצפה אלון, מפגש הבקעה, הסרטבה, מתחם כף הרגל, אנדרטת הבקעה

תאריך הסיור: 02/01/2017

מדריך הסיור: חיליק אברגיל

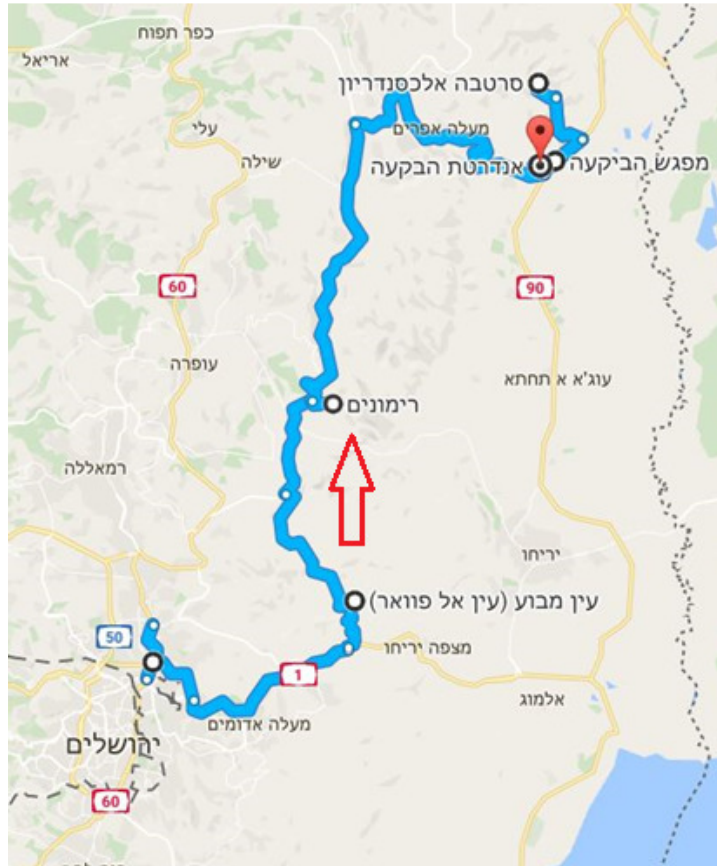
לו"ז ומנהלות

הערות	מנהלות ועזרים	פירוט הפעילות	עד...	מ...
איסופים בכפר שמריהו, גלילות, לטרון		נסיעה מוינגייט לצומת כפר אדומים	08:15	06:30
מאפיה, מסנון, מים, שרותים	בית הקפה כשר, ניתן לאכול אוכל שהובא מבחוץ מתחת לפרגולה. נקודה חלופית תחנת הדלק בכניסה למישור אדומים	הפסקת בוקר צ. כפר אדומים	08:45	08:15
	אתר רט"ג ללא תשלום. אם המחסום סגור ניתן לחנות בחניה ליד כביש 458 ולרדת ברגל למעין – כ 10 ד' הליכה	נסיעה לעין מבווע	09:00	08:45
שירותים, חנות נוחות, מים	בבריקה מותר להתרחץ (אחריות אישית) אבל אסור לשתות	סיור בעין מבווע	10:00	09:00
		נסיעה מעין מבווע לרימונים	10:30	10:00
		תצפית ממצפה אלי ברימונים	11:00	10:30
		נסיעה מרימונים למצפה אלון	11:25	11:00
	אפשר לעצור רק אם נוסעים מדרום לצפון (קו לבן). הדרכה קולית קשה בגלל רעש מהכביש. רצוי להשתמש בהגברה	תצפית ממצפה אלון	12:15	11:25
	דרך מעלה אפרים	נסיעה ממצפה אלון למפגש הבקעה	12:35	12:15
שירותים, סניף "קפה-קפה", סופרמרקט		מפגש הבקעה הסבר על הדגם	12:50	12:35
		מפגש הבקעה הפסקת צהריים	13:40	12:50
	<ul style="list-style-type: none"> חשוב: הכניסה לדרך הסרטבה היא מיד אחרי המועצה האזורית. לבאים מדרום אסור לפנות שמאלה (קו לבן), לכן יש 2 אפשרויות: <ol style="list-style-type: none"> להיכנס בכניסה למועצה ולנסוע בדרך עפר מקבילה לכביש (בחורף שלוליות!) להמשיך צפונה כ 5ק"מ ולפרסס בכניסה למשואה דרך האספלט העולה לסרטבה משובשת מאוד. אוטובוס עולה אבל עם קושי. חובה לבדוק את מצב הדרך מבעוד מועד. העליה הרגלית לקרן הסרטבה מותנית בתיאום עם הצבא (העליה עד המצפור חופשית). 	נסיעה למצפור הסרטבה	14:00	13:40
	רצוי להצטייד במשקפות	סיור ותצפית בסרטבה	15:20	14:00
	כניסה למתחם החממות של ארגמן, לכתוב בוייז "אתר כף הרגל – גלגל". באתר חניית אוטובוסים, לפני מעבר ערוץ שייתכן ויהיה משובש. אם לא ניתן לעבור ניתן ללכת ברגל כ 10 דקות	נסיעה מהסרטבה למתחם כף הרגל	15:40	15:20
		סיור במתחם כף הרגל	16:05	15:40
	מתחם האנדרטה מגודר והשער ננעל לפני חשכה. בעונת החורף רצוי להגיע לפני 16:00 (ב 17:00 חושך)	נסיעה ממתחם כף הרגל לאנדרטת הבקעה	16:30	16:05
		הדרכה באנדרטת הבקעה	17:00	16:30
הורדה בגלילות, כ. שמריהו	דרך כביש 505, צומת אריאל, כביש 5	נסיעה מאנדרטת הבקעה לוינגייט	18:30	17:00

טבלת גורמים לתאום סיורים בבקעת הירדן

הערות	אימייל	פקס	טלפון	טלפון	איש קשר	גוף
	hana@almog.org.il			050-8876231	חנה מזרחי	בית הארחה אלמוג
	Rimon.ex@gmail.com			050-6932683	מתן	בית האריזה רימון
	Daniel@compostor.co.il	077-4100785		052-6437074	דניאל אונגר	קומפוסט אור
	chelkathasade@gmail.com		0527203052	0527203051	מירב דורון :	קסם התמר
	Herbs119@gmail.com			054-3091290	ליאורה חסון	גיא לי קפה
	אישור טיולים רגליים באיו"ש למעט נסיעה בכבישים וכניסה ליישובים	02-5305205	02-5305511	02-5305110		תאום טיולים פיקוד מרכז
	אישורים לבית הערבה הישנה ומאגר תרצה	02-9921659	02-9940356	02-9940218		מוקד אזרחי בקעת הירדן
רלוונטי רק לאישורי כניסה ליריחו	Pniot-tzibur@mail.idf.il			02-5305104		לשכת פניות פיקוד מרכז
	/http://www.bikathayarden.co.il hani@jordanvalley.org.il		02-9943611	02-9946658		אתר אינטרנט תיירות בקעת הירדן
	/http://www.jordanvalley.org.il					אתר האינטרנט של מועצה האזורית בקעת הירדן
	Bat-EiLe@iaa.gov.il			02-5482608		גשר אלנבי

מפת הנסיעה בסיור

תכני ההדרכה

מקום	תאור
<p>נסיעה מירושלים לכפר אדומים</p>	<p>בירידה מהגבעה הצרפתית מזרחה, כביש 1 נמצא עדיין בתחומי העיר ירושלים. משמאל בסיס מג"ב האחראי על קו התפר. מימין שכונות מזרח ירושלים א-טור, עיסויה. למעלה מימין הר הצופים וקמפוס האוניברסיטה. המגדל במרכז- מגדל מים. במעבר הזיתים (א-זעיים) יוצאים מתחום ירושלים ועוברים לתחום יהודה ושומרון.</p> <p>*מבחינת מדינת ישראל יש להשתמש במונח מעבר (שתפקידו להעביר) ולא במחסום (שתפקידו לחסום).</p> <p>הקטע עד מעלה אדומים הוא חדש- משנות ה 70 המאוחרות. אחרי 67' הקטע הזה לא היה קיים והדרך מירושלים עברה מהר הזיתים דרך אל עזרייה (כביש 417) והתחברה לכביש 1 בצומת מבשרת אדומים שהפכה אח"כ למחלף. מכאן ועד יריחו וכביש 1 סלול לאורך דרך עתיקה ששרידים שלה ניתן לראות מדי פעם לאורכה.</p> <p>משמאל גבעות מבשרת אדומים ("גבעות E1").</p> <p>*E1 הוא שטח בן 12 קמ"ר, המשתרע מצפון וממערב לעיר מעלה אדומים. מוניציפאלית, השטח שייך לעיריית מעלה אדומים. רוב האדמות ב E1 הוכרזו אדמות מדינה. חלק נוסף של השטח הופקע עבור מעלה אדומים בשנות השבעים. במתחם יש גם מובלעות של קרקעות פלסטיניות, אך התוכנית לא נוגעת להן. פירוש השם: בעבר התייחסה המדינה לשטח ממזרח לירושלים כאזור E כדי לציין מזרח (East). הספרה 1 נוספה כדי לציין את האזור המסוים הזה. בעיריית מעלה אדומים מכנים את האתר "מבשרת אדומים".</p> <p>על הגבעות יש דרך רומית מהתקופה הרומית/ביזנטית שהיתה הדרך הראשית מהר הזיתים ליריחו. המבנה הגדול עם האנטנות- משטרת מחוז ש"י.</p> <p>מימין מעלה אדומים והכניסה אל עבר השכונות החדשות מצפה נבו ומעלה אדומים 07. צומת מישור אדומים (חאן אל אחמר) השמות בגלל הגוון האדמדם של הסלעים המותמרים מתצורת חתרורים.</p> <p>מימין הכניסה לכביש 437 לחיזמה, פסגת זאב ובראשיתו הגשר על נחל אוג.</p> <p>מימין הדרך העתיקה. זו דרך ירדנית שהיא שיפוץ של הדרך הטורקית.</p> <p>1869 מגיע לביקור הקיסר האוסטרו-הונגרי פרנץ יוזף, לכבודו סוללים את הדרך העולה לירושלים ממערב וגם את זו היורדת מזרחה כדי להגיע לאתר הטבילה בנהר הירדן (היה נוצרי אדוק).</p>

נסיעה מכפר אדומים לעין מבווע בדרך אלון

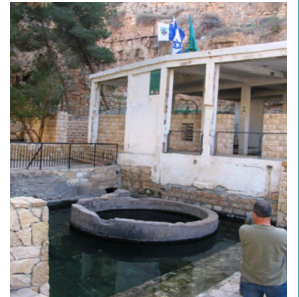
הנסיעה ב"דרך אלון", מימין שלט "דרך ארץ המרדפים". מה משמעות החיים והמעבר באזור יו"ש? במדינת ישראל חל החוק הישראלי, ביו"ש לא. למרות זאת, ישנם חוקים המוחלים באופן מיוחד על האזור (למשל חוקים הקשורים למס הכנסה, ביטוח לאומי) או פקודות מטעם מפקד פיקוד המרכז המחילות נורמות מהמשפט הישראלי.

*מתוך אתר הפרקליטות הצבאית:

אזור יהודה ושומרון (איו"ש) מוגדר לפי המשפט הבין-לאומי, כשטח הנתון לתפיסה לוחמתית. בהתאם למגבלות שחלות בדין הבין-לאומי, הדין החל באיו"ש הינו הדין שהיה קיים באזור לפני כניסת כוחות צה"ל בשנת 1967 על כן, כולל הדין רבדים של הדין העות'מאני, ושינויים בדין זה שנעשו על ידי המנדט הבריטי והשלטון הירדני. כן כולל הדין שינויים שנערכו בו באמצעות צווים שנחתמו על ידי מפקד האזור או מטעמו (תחיקת הביטחון). וזאת לנוכח צרכים ביטחוניים או צרכים אזרחיים שק האוכלוסייה באזור. בנוסף לאלו, חל באזור גם המשפט הבינלאומי הפומבי וכן מקצת מן המשפט הישראלי אשר הוחל באזור מכוח תחולה אקס-טריטוריאלי. בנוסף, באזורים המוגדרים כיישובים ישראליים, חל דין מיוחד, הקרוי "משפט המובלעות", הכולל חלקים נוספים של החקיקה האזרחית הישראלית שהוחלו בתחיקת הביטחון במקומות אלו.

ע"פ נתוני למ"ס 2015 חיים ביו"ש כ 386,000 יהודים (לא כולל מזרח י-ם). כ 60,000 נוספים לומדים במוסדות חינוך ביו"ש. משמאל ואדי קלט שדרך אלון חוצה. ואדי קלט הוא הנחל האיתן הארוך ביותר במדבר יהודה (זורם מעין פרת עד הירדן) עם מספר מעינות, אחד מהם הוא עין מבווע.

עין מבווע (עין אל פוואר)

אחד מ 3 נביעות גדולות בואדי קלט (יש עוד נביעות קטנות רבות). במקום קפלה שהיתה חלק ממנזר מהתקופה הביזנטית עם רצפת פסיפס ומגורי נזירים. בית משאבות בריטי. הבריטים מגיעים לארץ בדצמבר 1917 (חנוכה) וכובשים את ירושלים מידי הטורקים. הבריטים מגלים את המצב התברואתי בירושלים (שהשתמשה במים מעין הגיחון ומבורות) ופועלים לבניית מפעלי מים שיביאו מי שתיה באיכות טובה לעיר. נבנה קו המים המזרחי בואדי קלט (לשכונות המזרחיות) ואחריו "קו המים הראשון לירושלים" מראש העין (לשכונות המערביות). המים מעין מבווע נאגרים בבריכה, נשאבים לקבוצת מיכלים, ומשם נדחפים ע"י משאבות במעלה ואדי קלט מערבה עד עין פרת (עין פארה) שגם בו בית משאבות גדול שדוחף את המים לענתה הנמצאת על מקום גבוה, שם היתה בריכה גדולה, וממנה נשלחו המים בגריטציה לשכונות השונות. בשנות ה 70 מקורות מחליטים לחבר את כל העיר לקו מראש העין, והקו המזרחי הפסיק לפעול. הוחלט לשמר חלק מהמבנים ולתחזק את המקום כאתר היסטורי.

ואדי קלט (נחל פרת –מהמילה פריון) חותר בתפר שבין סלעי הקירטון הרכים לבין סלעי הגיר הקשים (מחבורת יהודה). מעלינו חבורת הר הצופים, סלעים רכים כקירטון. כשהנחת מתחתר הוא חושף את הנביעות מהשכבות התחתונות וכך נוצרים המעינות. מעין עין מבווע הוא מעין פועם. כלומר מעין קרסטי שקצב שפיעתו משתנה כתוצאה מעליית וירידת המפלס באקוויפר וכיוון שהמים ניגרים דרך סיפון טבעי, לכן מפלס הבריכה משתנה כל הזמן. בתקופות שהאקוויפר מלא במים הזרימה קבועה והמעין אינו פועם.

*בארץ 3 מעינות פועמים גדולים: עין פועם בנחל עמוד, עין הגיחון בירושלים, ועין מבווע בואדי קלט

לצד הבריכה פתח של אמה שהיא חלק ממערכת אמות גדולה מאז ימי החשמונאים שהובילו מים במורד הואדי משלושת המעיינות כלפי מטה. מדוע להוביל מים באמה ולא בזרימה טבעית בואדי? כיוון שכך מונעים חילחול לאדמה, וגם כדי לתעל מי השקיה לאתרי חקלאות שונים. השיפוץ האחרון נעשה לאמה ב 1964 ע"י משפחת חוסייני שקיבלה מהשלטון הירדני זכויות מים על מנת לתחזק את האמות ולמכור את המים לחקלאי יריחו. האמה המשופצת עוקבת בחלקים גדולים שלא אחר האמות העתיקות של הביזנטים, הרומאים והחשמונאים. כיום, בגלל שהחוק הישראלי לא חל באיו"ש, זכויות המים והאמה עדיין שייכים למשפחת חוסייני. על גג המבנה 3 דגלים דגל רט"ג, דגל ישראל ודגל המנהל האזרחי.

<p>בשנות ה 70 רט"ג (אז משרד החקלאות) שכנע את המדינה להכריז על כל ואדי קלט כשמורת טבע. אלא שבניגוד למדינת ישראל בה חותם על הכרזה כזו שר הפנים, באיו"ש הריבון הוא זה"ל. המנהל האזרחי הוא הגוף המוציא לפועל את הדבר והוא כפוף לשר הביטחון. מי שמכריז על המקום כשמורת טבע הוא אלוף פיקוד המרכז באמצעות צו אלוף. העובדים במקום הם עובדי רט"ג בפנ המקצועי, אך משכורתם משולמת דרך המנהל האזרחי. המקום מפוקח אך לא גובה כסף. בראש רט"ג איו"ש עומד קצין מטה (אזרח) הכפוף לראש המנהל האזרחי ולא לראש רט"ג הארצי.</p>	
<p>משמאל הישוב החילוני ענתות (עלמון). בישוב כ 400 משפחות. *כשהוקם הישוב כהתנחלות ב 1982 ביקשו אנשיו לקרוא לו ענתות ע"ש העיר המקראית ענתות. בגלל חילוקי דעות בקשר למיקומה האמיתי של ענתות המקראית החליטה ועדת השמות הממשלתית לקרוא לישוב עלמון ע"ש העיר המקראית עלמון המזוהה עם ח'ירבת עלמית הסמוכה. אנשי הישוב והמועצה האזורית משתמשים בשם ענתות.</p> <p>המבנה הגאולוגי בואדי קלט: על החלקים הגבוהים סלעי קירטון רכים, ולמטה בערוצי הנחלים נחשפות שכבות הגיר הקשה ויצרות נוף מצוקי. אנו נוסעים לישוב רימונים, כ 150 משפחות שבו יש מצפה מרשים לעבר מדבר יהודה והחיבור לבקעת הירדן. אנו נוסעים ב"דרך אלון" שחלקים ממנה קדומים מאוד וחלקים אחרים מודרניים. לחלק מהדרך אין הגיון תעבורתי מבחינת העולם הקדום כיוון שהיא פריצה הנדסית של זה"ל בשנות ה 70 ו"תופרת" שלווחות רבות. חלקים אחרים הם על בסיס קדום של "הדרך האלכסונית" (הדרך הקדומה בין גבע למכמש). הדרך עוברת בשטח "ארץ המרדפים" הקרויה כך בשל המרדפים הרבים שערך זה"ל בעקבות מחבלים שחדרו מירדן בין 67' ל"ספטמבר השחור" 1970. לאורך הדרך התפתחו ישובים רבים, חלקם גדולים ומבוססים וחלקם נקודות בלתי חוקיות. האיזור אינו מיושב לאורך הדורות כיוון שאין הרבה שטחי חקלאות ואין הרבה גשם (כ 300 מ"מ ממוצע שנתי). משמאל מעלה מכמש, הוקם בשנות ה 80 כחלק מישובי תכנית אלון. *אין גגות אדומים בישוב מתוך החלטת התושבים לבנות באופן המתמזג עם הטבע</p> <p>מימין כניסה ל"מצפה דני", נקודת תצפית מרשימה על מדבר יהודה. דרך אלון היא גבול הארץ הנושבת. ממזרחה כמות המשקעים יורדת משמעותית (צל הגשם) וקשה לקיים יישובי קבע. חציית ואדי מכוך קניון עמוק ויפה יש הרבה מערות קרסטיות שנזירים ביזנטיים השתמשו בהם להתבודדות. העיירה דיר דיבואן ("מנזר הדובים") - מסיפור אלישע והדובים. מכאן הביטוי "לא דובים ולא יער". משמאל העיירה טייבה. העיירה היחידה באיו"ש שכולה נוצרית (מגדלי פעמונים) עם מרכז מבקרים יפה, מבשלת בירה (בירה טייבה- הצלחה עולמית) יקב ומלון. כל שנה באוקטובר יש פסטיבל בירה (מקביל לאוקטוברפסט). צומת רימונים. מימין הדרך "טאריק אבו ג'ורג" דרך ירדנית נפרצה ערב תש"ח כדי להניע את הלגיון הירדני מיריחו דרך טייבה ורמאללה לירושלים בציר נסתר.</p>	<p>נסיעה מעין מבווע לרימונים</p>
<p>רימונים ישוב חילוני, אחד מישובי תכנית אלון. מצפה אלי לזכר לוכד נחשים מהישוב שהוכש ע"י שרף עין גדי. 5 הרצועות של מדבר יהודה: ספר המדבר, רמת המדבר, רמת השוליים, מצוק ההעתקים, חופי ים המלח. מצוק ההעתקים מסתיים באיזור הקרנטל, וצפונית לו אין מצוק אלא כפיפה תלולה (הגבול בין מדבר יהודה ומדבר השומרון). ציור מפת הקמרים: קמר חברון, קמר תרצה לאורך מדבר יהודה ושומרון, וממערב קמר רמאללה. בין קמר חברון לקמר תרצה- הר בעל הצור. מדבר יהודה הוא בתחומי קמר חברון. מדבר שומרון הוא בתחומי קמר תרצה.</p>	<p>רימונים, מצפה אלי</p>

<p>מאפייני ההבדלים:</p> <ul style="list-style-type: none"> • מדבר שומרון הוא איזור מעבר, מדבר יהודה לא (בגלל מצוק ההעתקים) • כמות המשקעים במדבר יהודה נמוכה מזו שבמדבר השומרון, לכן השומרון הולך ונעשה פחות מדברי כשהולכים צפונה. • הבדלים תרבותיים/היסטוריים. בימי בית ראשון יש 2 ממלכות. בשומרון ממלכת ישראל שבירתה שומרון, ביהודה ממלכת יהודה שבירתה ירושלים. לכל ממלכה יש את המדבר שלה. בימי בית שני בשומרון יושבים השומרונים. 722 לפנה"ס גלות אשור כשעשרת השבטים גולים מעבר לנהר הסמבטיון, את מקומם תופסים השומרונים (הכותים). בימי בית שני חוזרים שבי ציון לממלכת יהודה, נוצר מתח בין שתי הקבוצות לכן יש הפרדה תרבותית של אוכלוסיות בין המדבריות. יש ויכוח האם לקרוא למדבר השומרון "מדבר" (אקלימית, בוטנית, חברתית). הגבול בין מדבר יהודה ומדבר שומרון: ואדי עוג'ה (או נחל פרת) הגבול הצפוני של קמר תרצה: נחל בזק. דרך עפר עולה ל"קובת אל נג'מה" (כיפת כוכב השחר) רכס גדול למרגלותיו ואדי עוג'ה עליו קבר שיח'א. 	
<p>חולפים ליד הר בעל חצור (תל ע'צור), מזהה ע"י אנטנות גדולות של בסיס חיל האויר. מהר בעל חצור מערבה- הרי גופנה (לא רואים אותם מכאן). מימין ואדי וואחיתה. יש כמה קידוחי מים – השכבות ישרול לפני הנפילה מזרחה, לכן מקום טוב לתפוס אותם. הישוב רימונים נמצא על מצוק בולט. השם רימונים בא מהכפר רומאן הסמוך, קשור לסיפור תנ"כי מספר שופטים המתאר את שבט בנימין, שאחרי סיפור פילגש בגבעה מתבצר במקום הנקרא "סלע הרימון". ע"פ הגאוגרפיה והכפר רומאן שמשמר את השם, גאוגרפים בריטיים סברו שהמצוק הוא סלע הרימון. מימין הישוב כוכב השחר, עוד אחד מישובי תכנית אלון, ישוב דתי אוכלוסיה של עולים מצרפת. חוצים את בקעת ואדי עוג'ה (בקעת סמיה, בתוכה מעין עין סמיה שבו מפעל מים שנבנה ע"י הבריטים. מהקידוח נדחפים המים לראש הר בעל חצור ומשם בגרביטציה לעבר רמאללה) המנקז את מורדות הר בעל חצור מזרחה. משמאל על השלוחה אתר ארכאולוגי גדול: חירבת מרג'מה. בתוכו מצאו גביע ("גביע הכסף של חירבת מרג'מה") שזהותו לא ברורה. קו שתי העוג'ות-קו מפורסם מכיבוש הארץ ע"י הבריטים. מדרום לקו נערכים הבריטים, מצפון הטורקים. מרגע שבהריטים פרצו את הקו הטורקים נשברו לנסוגו. מימין מחצבת כוכב השחר, האזור הוא הטוב ביותר בארץ לחציבה, סלעי הטורון הקשים ביותר (חבורת יהודה). מחצבות נוספות החותבות בחבורת יהודה: "כביש המחצבות" 444, מחצבות צומת גולני. מימין כרמי זיתים. זה סוף איזור הזיתים. מכאן מזרחה אין מספיק גשם לגידול זיתים. זה נכון עד לפני 150 שנה. אז יש שינוי מגמה כשכדאיות שתילת הזית הפכה מעניין כלכלי לעניין פוליטי-מיהו בעל הקרקע. ע"פ השלטון הטורקי, למי שיש קרקע חקלאית ואינו מעבד אותה במשך 3 שנים, הקרקע עוברת לידי השלטון. הטורקים קראו לאדמות אלו "אדמות ג'יפטליק" (אדמות מלך) שהמלך מלאים אותן אליו. משמאל הכפר מוע'ייר (מערות) ע"ש המערות הרבות באזור. בסוף המאה ה 19 השלטון הטורקי האיץ בתושבי הסביבה לגדל חקלאות. מי שלא עסק בחקלאות אבל היה צריך להוכיח בעלות על הקרקע נטע זיתים-העץ הכי קל לגידול והכי פחות מפונק. מימין- העיירה דומא (סיפור שריפת המשפחה). רוב הממצאים הם מהתקופה הביזנטית אבל לא יודעים לשייך אותה מבחינה היסטורית. בתכנון דרך אלון ניסו להקפיד שכל הישובים נשמרים תמיד ממערב לה. במקרה של דומא זה לא הצליח בגלל הטופוגרפיה שלא איפשרה זאת והדרך נסללה ממערב לה. מימין ואדי רשאש-דרך רומית יפה עד לבקעת הירדן, מסלל הליכה יפה (דרוש תאום בטחוני). כביש חוצה שומרון. שמאלה לכיוון צומת תפוח, אריאל. ימינה לבקעה דרך מעלה אפרים, קטע המשותף לחוצה שומרון ודרך אלון.</p>	<p>נסיעה מרימונים למצפה אלון</p>

מצפה אלון

ע"ש יגאל אלון. תצפית מרחבית על בקעת הירדן. מתחתינו ואדי זנאנר – קשה מאוד להליכה. בהמשך ואדי זנאנר רואים חורשת עצים: עינות פצאל (אוטובוס לא נכנס שם, רכב קטן-כן). מעלה אפרים, הישוב הגדול ביותר באזור (עברנו מנחלת שבת בנימין לשבת אפרים) כ 2000 תושבים, חילוני. אחריו מתפצלות שוב דרך אלון וחוצה שומרון. מצפון גיתית וחמרה, עוד ישובים מתכנית אלון, הדרך ממשיכה צפונה עד מחולה. מצפון ההר הכי גבוה-קרן הסרטבה (אלכסנדריון) מצודה חשמונאית המיוחסת לאלכסנדר ינאי. למטה מדרגת "כיכר הירדן" (הע'ור), נוצרה כתוצאה משפך הנחלים. כל ישובי בקעת הירדן נמצאים בשפכי נחלים-אדמת סחף פוריה ומתאימה לחקלאות. מבחינה היסטורית בקעת הירדן אינה מיושבת כי אין בה מים, רק בנווה מדבר כמו יריחו, פצאל. חבל הארץ של בקעת הירדן תמיד היה תלוי בשלטון המרכזי שכן הובלת המים היתה תלויה בפרוייקטים גדולים ולא מקומיים (דוגמא: בימי בית חשמונאי/הורדוס הבקעה מעניינת את השלטון. פצאל היה אחיו של הורדוס שנרצח, הורדוס בונה עיר לזכרו בשם פצאליס, שהפכה לכפר הערבי פסאיל, שהפך למושב פצאל. לעומת זאת בתקופה המוסלמית השלטון רחוק מא"י המקום חוזר להיות שממה).

תכנית אלון:

בסוף מלחמת העצמאות עבדאללה א-תל מפקד הלגיון הירדני ומשה דיין מפקד חזית ירושלים חותמים על הסכם הפסקת אש. לוקחים את מפת קווי העמדות הישראליות והירדניות ומשרטטים את הקו. א-תל מסמן בעיפרון ירוק, משה דיין בעיפרון אדום. המפה נחתמת ונשלחת לאו"ם כהסכם הפסקת אש בין הצבאות. הסכם הפסקת האש הפך להיות הסכם שביתת הנשק. מרץ '49 ועידת רודוס נציגי המדינות משתמשים במפה וע"פ הסימון הירדני קובעים את "הקו הירוק". השטח ממזרח לקו הירוק נקרא ע"י הירדנים "הגדה המערבית". עד '67 ירדן יושבת בתחומי הקו הירוק במשך 19 שנה. בתקופה זו אין יהודים בתחום זה (לפני '48 היו יהודים בגוש עציון, נווה יעקב, חברון, ג'נין, שכם).

לפני מלחמת ששת הימים, "תקופת ההמתנה", המצרים חוצים את התעלה ונערכים בסיני ונאצר מצהיר "היהודים לים" סוגר את מיצרי טיראן, עילה למלחמה מצד ישראל. מצד שני אבא אבן ומשה דיין במסע דיפלומטי כדי לקדם את פני המלחמה שתבוא. הסכם חשאי עם ירדן לאי תקיפה הדדית. מסר הכוחות בקו הירוק ערב ששת הימים: פלוגה אחת על הקו העירוני. אלון פקמ"ו עוזי נרקיס פוגש את דיין בקסטל. נרקיס מזוהר מפני התמוטטות הקו במקרה של תקיפה ירדנית. דיין מרגיע ואומר-לא יקרה. למרות זאת, בצהרי 6 ביוני ירדן תוקפת (בעקבות לחץ של מצרים וסוריה על חוסיין).

בסוף המלחמה צה"ל כובש את כל איו"ש. נוצר ואקום שילטוני וצה"ל מקים את חטיבת הבקעה ואת המנהל האזרחי. יגאל אלון מפרסם את תכניתו שבועיים בלבד אחרי המלחמה. אלון שייך ל"אחזות העבודה", הפלג הניצי בתנועת העבודה, רוצה שנהר הירדן יהיה בידו, אבל בלי לשלם מחיר דמוגרפי אדיר של החזקת כל השטח ע"י ישראל. לכן הגה תכנית לפיה בערים הערביות בגב ההר תישאר קונפדרציה אזרחית (לא צבאית) עם ירדן כלומר הירדנים ימשיכו לשלוט בהן מבחינת תרבות חינוך כלכלה, מדינת ישראל תיצור רצועה לאורך הירדן עם התיישבות ומחנות צבא כדי לשמור על נהר הירדן כמיכשול אסטרטגי (בגב ההר מקסימום אוכלוסיה ערבית במינימום שטח, ובצד המזרחי מקסימום שטח אליו תובא אוכלוסיה חדשה). כלומר החזרת השטח של גב ההר עם גושי האוכלוסיה תמורת נורמליזציה. יהיו 2 מסדרונות – כביש 1 ונחל תרצה (הג'יפטיק) לאפשר שליטה ירדנית בקונפדרציה.

אלון מגיש את התכנית כטיוטה לדיון לממשלה ולא זוכה לתמיכה כי לא היה בגילדה הבטחונית שאמרה: אנחנו צריכים להציע הצעות להחזרת שטחים לאחר שניצחנו?

כך התכנית מתמססת ולא עולה לדיון. אלון לא מוותר עליה וממשיך לשנות ולערוך אותה כדי לנסות להחיות אותה, ללא הצלחה. התכנית נכנסת למגירה ולאחר פטירתו של אלון ב 1980 נעלמת כליל. מה שנשאר מתכנית אלון הוא האספקט ההתיישבותי. למרות שהתכנית המדינית לא התממשה, הגורמים המיישבים ראו בה תכנית אב להתיישבות והרבה ישובים קמו לפיה כאשר מעלה אפרים משמש כמרכז עירוני המקושר לכולם.

בתקופת המרדפים '67- '70 אין התיישבות. לאחר ספטמבר השחור יש שקט בבקעה וראשון הישובים הוא מחולה בצפון הבקעה. כ 10,000 תושבים יהודים בכל 22 הישובים. מעלה אפרים-היה נסיון לאחד את המועצה המקומית עם מועצה אזורית בקעת הירדן שלא צלח בעקבות בג"צ שהגיש ראש המועצה.

<p>חלוקת השטח בין ישראל והרש"פ: שטחי A: שליטה בטחונית ואזרחית פלסטינית (מרכזי הערים) שטחי B: שליטה בטחונית ישראלית ושליטה אזרחית פלסטינית שטחי C: שליטה ישראלית מלאה ("שטחים שטרם נידונו בהסכם המדיני") ע"פ המנהל האזרחי, בהעדר הסכם מדיני נעודד פיתוח ישראלי מזרחית לדרך אלון ולא ממערב לו, וכך נעצב את השטח לקראת הסכם עתידי, סוג של "מדיניות בהעדר מדיניות".</p>	
<p>המועצה האזורית ומשרד התיירות השקיע פה כסף, יצרו מרחב תיירותי ועסקי. הגורמים שפגעו בכמות המשתמשים כביש הבקעה היו האינתיפאדות והמצב הבטחוני, אבל בעיקר סלילת כביש 6 שיצר אלטרנטיבה עדיפה. מנהל רשת קפה-קפה התעקש להשאיר את החנות כאן מטעמים אידאולוגיים (לא דתיים). סופר "זול ובגדול" מספק תמריץ נוסף. בקעת הירדן לא מוכרת בציבוריות הישראלית כיעד תיירותי. הסיבה-המועצה האזורית מעולם לא החליטה על עיסוק בתיירות. ראשי המועצה לאורך השנים העבירו כל כסף פנוי לחקלאות. המניע העיקרי היה לחזק את החקלאים מתוך הבנה שחקלאות חזקה ויצוא חקלאי הם הערובה להמשכיות ההתיישבות בבקעה. למרות זאת יש מי שמנסה לקדם את התיירות צימרים, בתי קפה, מסעדות וכו'. מועצה אזורית נוצרת מתוקף חוקי התכנון והבניה. בגלל שבישראל ובאיו"ש לא חל אותו חוק, הרי ששום מועצה לא יכולה להתקיים בשני צידי הקו הירוק בעת ובעונה אחת. מערכת חוקים טורקית/בריטית/ירדנית, בתוספת של צווי אלוף פקמ"ז. גבולות המועצה האזורית: קשורה לנהר הירדן מהכנרת עד ים המלח בתחומי איו"ש מנחל בזק בצפון עד ים המלח בדרום שם היא נושקת למועצה אזורית מגילות ים המלח. ממערב דרך אלון. מבנה בקעת הירדן: ככר הירדן, מניפות הסחף, גבעות חוואר –בתרונות נהר הירדן (קטארות), גאון הירדן (היכן שהוא גואה ומציף). לפני בניית סכר אלומות דגניה מוביל מליארד וחצי קוב לשנה. היום רק 100 מליון קוב בלבד, מה שגורם לגירעון בים המלח. הסחף מנהר הירדן אדמה טובה אבל נתון לשטפונות. אפיק נהר הירדן. בעבר שינה את נתיבו בגלל הפרשים בזרימה. רוחב כיכר הירדן משתנה. הנחלים ממערב "דוחפים" את הירדן מזרחה, וממזרחה- ההיפך. בגלל שהנחלים בירדן גדולים יותר, כיכר הירדן בצד הירדני גדולה יותר. החקלאות בצד הירדני מפותחת וגדולה יותר כיוון שבניגוד לישראל לירדן אין אלטרנטיבה לשטחי חקלאות. למרות שהכנרת ורוח הנחלים הנשפכים לירדן סכורים (ירמוך יבוק, תרצה). עדיין יש זרימה יפה בירדן הדרומי. הכיצד? חוקרת מאוניברסיטת ב"ש, אפי פרבר, עשתה פרוייקט משותף לישראל וירדן והפלסטינים, למיפוי כל הכניסות לירדן. בחישוב היא מצאה מליחות שהיא נמוכה מממצע המקורות. ואז גילתה שמדובר בנביעות סמויות בתוך הירדן. פרוייקט איסוף "מים שוליים" – סכירת הרבה ערוצים קטנים, טיהור מי ביוב מירושלים, מי גשמים ואפילו מי טל מההממות, נאספים למאגרי תרצה.</p>	<p>מפגש הבקעה</p>
<p>הדרך העולה למצפה הסרטבה משובשת כיוון שאף ראשות לא מוכנה לשלם על התחזוקה שלה. מימין מפעל "קומפוסט אור" משתמש בזבל פרות כחומר גלם לקומפוסט ומוכר אותו כדשן לצמחיה. גידולים עיקריים: תמר, גפנים למאכל, ירקות (בעיקר עגבניות שרי) ותבלינים. במעלה ההר מחנה גידרון, בסיס מודיעין וקשר, במשך שנים היה מאויש עד שבשלב מסויים צה"ל מחליט שאין הגיון בכך, הבסיס מגודר היטב, מרושת במצלמות ולא מאויש. לכן, הכביש לא מתוחזק. כיוון שהעליה הרגלית לקרן הסרטבה היא בתחום שטח אש ולא נתקבל אישור, אנו נשארים ב 2/3 הגובה באזור המצפורים. מצפון נחל תרצה (ואדי פרעה). תרצה- אחת מבנותיו של צלופחד. מימין פסגת הסרטבה, בורות מים ובראש הכיפה מבצר השמונאי/הרודיאני - הסרטבה (אלכסנדריון).</p>	<p>נסיעה ממפגש הבקעה לסרטבה</p>

הסרטבה, מצפור מערבי

למטה ממול מאגרי תרצה. נחל תרצה נשפך לירדן דרך סדרת מאגרים התופסים את מי שטפונות מעורבבים עם מי ביוב. בהסכמי המים שהיו חלק מהסכמי אוסלו נאמר כי הצריכה לנפש במגזר היהודי גבוהה מזו במגזר הערבי. ישראל התחייבה להגדיל במשך השנים את כמות המים הזמינה לפלסטינים כדי להגדיל את הצריכה לנפש. פיתחו את מערכת המים, הוסיפו קידוחים. כדי לא לפגוע במקורות המים באקוויפר ההר המערבי ניתנו אישורי קידוח לפלסטינים רק בצד המזרחי של גב ההר. תושבי בקעת הירדן מבינים שכמות המים החקלאיים הזמינים שלהם בסכנה בעיקר לגידולי התמרים (דונם תמר-12 עצים, צורך 1 קוב ליום) ודרשה מהמדינה פיצוי בצורת יזמות של מפעל מים. נעשתה עבודת הובלה של הביוב של ירושלים, עיסוויה וא-טור, מעלה אדומים ומישור אדומים ע"י 3 מפעלים גדולים: בנחל קדרון, בצומת נבי מוסא ומשם או למאגר אוג בצומת הלידו או למאגר תרצה. התמרים מסוגלים לחיות על מים מליחים/מושבים. במידה ויש למהול את המים עקב מליחות יתר מוהלים אותם במי נחל תרצה. החיסרון של המאגרים הפתוחים הוא האידוי הרב. בונים בריכות מים סגורות כדי לעכב את האידוי. בקיץ משקים הרבה כי בסוף הקיץ יש גדיד. על השימוש במי הירדן יש הסכם בין ישראל וירדן (מלפני אוסלו), הם יחסית מליחים והשאובה שלהם יקרה.

באיו"ש יש הרבה קידוחים פיראטיים בגלל חוסר תאום בין ועדות המים הישראלית והפלסטינית. כתוצאה מכך יש גרעון הולך וגדל באקוויפר. לכן יש מוטיבציה גבוהה לפתח פתרונות לניצול המים כמו מאגרי תרצה. קרן הסרטבה (אלכסנדריון): שנת 333 לפנה"ס כיבושי אלכסנדר מוקדון-תחילת התקופה ההלניסטית. 167 לפנה"ס מתחיל מרד החשמונאים. הממלכה החשמונאית שמתחילה במרד מסיימת את דרכה בשנת 63 לפנה"ס בכיבוש הרומי בא"י. זה קורה כאן באלכסנדריון. המקום כנראה נבנה ע"י אלכסנדר ינאי בנו של יוחנן הורקנוס (שהיה בנו של שמעון החשמונאי ונכדו של מתתיהו). בחפירות בשנות ה-80 נמצאו ממצאים חשמונאים והרודיאניים. כשאלכסנדר ינאי נפטן, אשתו שלומציון ממשיכה את השושלת ומורשה את השלטון לשני בניה המסוכסכים הורקנוס ואריסטובולוס. התכנית היתה שאחד מהם יהיה כהן גדול והשני מלך, כך ששניהם שולטים בממלכה. אבל המאבק ביניהם ("קרב האחים") מכניס את ארץ ישראל לטלטלה. פומפיוס הכובש הרומי נמצא בסוריה, מתקרב לאזור. כל אחד מהאחים שולח משלחת לפומפיוס לשכנע אותו כי הוא זה שצריך למלוך בארץ. אבל אז מגיעה עוד משלחת, מהעם, שאומרת לפומפיוס כי העם לא רוצה אף אחד מהאחים, ומבקשת מפומפיוס עצמו לבוא ולמלוך עליהם. פומפיוס משתכנע, נכנס לארץ דרך בקעת הירדן ועוצר למרגלות אלכסנדריון. אריסטובולוס מתבצר על ההר עם קומץ אנשים ופותח במו"מ עם פומפיוס ולבסוף נכנע ומוסר לפומפיוס את ההר. מדוע התעכב פומפיוס כמה שבועות במקום והמתין לכניעת אריסטובולוס במקום לחלוף על המקום לעבר ירושלים? החוקרים חושבים כי מדובר בחשש של פומפיוס מכך שאריסטובולוס יזנב בקווי האספקה שלו ובכוחות העזר שנמצאים בעורפו כשהיה בדרך לכיבוש גב ההר, לכן אינו ממהר. מתיתיהו אנטיגונוס בנו של יוחנן הורקנוס מתבצר במקום. בשנת 57 לפנה"ס אמא שלו הולכת לנציב הרומי ואומרת לו שאם לא יהרוס את המקום הם ימרדו בו שוב ושוב. הנציב משתכנע והורס את המקום עד היסוד. הורדוס בזמנו בא ובונה מבצר על חורבות המבצר החשמונאי.

הסרטבה, מצפור מזרחי

למטה מועצה אזורית בקעת הירדן. האגגר התמרים הגדול *יש שנים שבהן גדיד התמרים הוא סמוך לרמדאן, אז השינוק הוא מידי. בשנים בהם הרמדאן רחוק מתקופת הגדיד יש לאכסן את התמרים בקרור (אם גודדים מיד אחרי הרמדאן יש לאחסן שנה שלמה) מה שגורם לעלויות קרור גבוהות ולשחיקת הרווח ממכירת התמרים. משמאל מושב משואה. *משואה: מושב דתי, כ-70 משפחות, שהחל כהאחוזות נח"ל בתחילת שנות ה-70 ואוורח ב-74 והפך למושב שיתופי. לאורך שנות ה-80 סבל המושב מקשיים כלכליים כאשר לטענת תושביו האדמות שהוקצו לו היו באיכות ירודה וכי אספקת המים והחשמל אינן יציבות. מקור השם: המשואות שהיו מודלקות על קרן הסרטבה בראש חודש ומועדים בימי בית שני ניתן להבחין בכמות העצומה של גידולי התמר. המטעים הם בעלי גבהים משתנים, שכן מגובה מסויים העצים עוברים את גובה מנופי הקטיפה ואז עוקרים את העץ ושותלים חדש. ממול למועצה האזורית בקצה איזור התמרים יש דרך עפר ברורה- זו גדר המערכת. מעבר לה- הבתרונות. אם ממשיכים עם דרך העפר היא מתעקלת בצורת S. מימין יש חורשה גדולה זהו מעבר אדם (ג'סר דמיה).

<p>*אחרי 67' דיין מעצב את מדיניות "הגשרים הפתוחים" כדי לשמר את המסחר ולא לפגוע בכלכלת הבקעה. כיום המעבר סגור שכן הסחורות עוברות במעבר אלנבי שהוא יותר גדול ומשוכלל. שמו של המעבר נגזר מתל דמיה הסמוך (ימינה מהחורשה בתוך גאון הירדן). התל נקרא בעברית "אדם העיר" (יהושע פרק ג' – בני ישראל חוצים את הירדן אל מול יריחו, "המים קמו עמדם נד אחד הרחק מאדם העיר" – כלומר ביריחו הם עברו בחרבה, אבל הירדן יבש מאדם העיר)</p> <p>ממול מכיוון מזרח נשפך אל הירדן נחל היבוק (ואדי זרקא). מצפון אליו הרי הגלעד, מדרום אליו הרי עמון. היבוק הוא ציר מעבר חשוב. ע"ג גב ההר בעבר הירדן עוברת דרך המלך "ויה טריאנה". ממנה אל דרך הים יורדים ביבוק, חוצים את הירדן, עולים בנחל תרצה דרך שכם ויורדים בנחל שכם לכיוון טולכרם ומישור החוף (מעברי הרוחב החשובים: בקעת ב"ש/ערד, מעבר בית חורון/מעלה אדומים, מעבר נחל תרצה, ו"מסדרון העמקים").</p> <p>קרן הסרטבה/אלכסנדריון נמצא במיקום אסטרטגי מעל מעבר יבוק/תרצה. שמה של קרן הסרטבה (בערבית קרן סרטבה) אינו ברור אם כי הוא נשמר מימי המשנה ועד היום. בכתבי יוספוס פלביוס השם סרטבה אינו מוזכר, אלא רק השם החשמונאי אלכסנדריון.</p>	
<p>השאת המשואות: הדלקת לפידי אש בראשי ההרים, כדי להודיע שנתקדש החודש. בראשונה היו מודיעים באיזה יום קידשו בית דין את החודש על ידי הדלקת לפידי אש בראשי ההרים. כיצד היו משיאין משואות? מביאים מוט ארוך של ארז, ומקלות עץ דקים, ועצי שמן, ונעורת של פשתן, וקושרם בחבל בראש המוט, ועולה לראש הר הזיתים ומדליק בהם אש, ומוליך ומביא את המוט הבוער מצד אל צד, ומעלה ומוריד אותו, עד שהוא רואה את חברו שהוא עושה כך בראש הר סרטבא, וכך היו עושים העומדים בהר גרופינא ובהר חוורן ובהר בית בלתין; ומבית בלתין לא זזו משם, אלא מוליך ומביא ומעלה ומוריד את המוט הבוער, עד שהיה רואה את העיר פומבדיתא שבבבל כמדורת אש, שכן כל אחד ואחד היה נוטל אבוקה ועולה לראש גגו, לפרסם את קידוש החודש, וכך היו יודעים גם המשיאים בבית בלתין, שבני בבל ראו כבר את משואותיהם והם מוסיפים להפיץ את הודעת קידוש החודש במקומותיהם.</p> <p>בתקופה מאוחרת ביטלו חכמים את השאת המשואות, והתקינו שיהיו שליחים יוצאים להודיע באיזה יום קידשו בית דין את החודש.</p>	<p>נסיעה מהסרטבה למתחם כף הרגל</p>
<p>האתר מתגלה כחלק מ"סקר אפרים ומנשה" שעורך הארכאולוג פרופ' אדם זרטל מאוני' חיפה. חוליית הסקר שלו יוצאים כל יום שישי וסוקרים ק"מ רבוע אחד ברגליים. זרטל נפטר ב-2015 ותלמידיו ממשיכים את הסקר עד היום. בסקר מתגלים אתרים שזרטל מכנה "מתחמי גלגל" ו"מתחמי כף רגל". במתחם כף הרגל שבאזור החממות של ארגמן נעשתה עבודת שימור חלקית כיוון שלא כל הכספים שהוקצו לפרוייקט אכן הושקעו.</p> <p>זהו אחד מ-5 מתחמי כף רגל שנמצאו בבקעת הירדן, הראשון שנמצא והמושלם מכולם. נמצא באמצעות תצלומי אוויר.</p> <p>בערבית המקום נקרא "ביידת א-עשב". זהו מקום התכנסות קלאסי, מעין אמפיתאטרון טבעי. רובו של המתחם חפור וחושף קיר אבני שדה מהאזור בלתי מסותתות. המתחם מחולק ל-3 תתי מתחמים:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. מתחם העקב- יוצר מסלול הליכה בצורת טביעת עקב בנוי מ-2-3 נדבכי אבן. רובו נחפר בשטח ואינו שחזור 2. מתחם הרבוע הסגור, גם הוא מ-2-3 נדבכי אבן לא מסותתות הכניסה אליו ממתחם מרוצף ממנו יש כניסה אל שאר המתחמים. 3. כף הרגל, בליבו יש עיגול אבן שהוא מזבח שבו נמצאו עצמות עיזים וכבשים. כשזרטל חושף את המקום הוא גם מוצא חרסים מתקופת הברזל (1200 לפנה"ס-כניסת יהושע לארץ). בכל 5 המתחמים שנמצאו עד כה יש מאפיינים דומים אך ללא כיוון אחיד. <p>3 גילויים חשובים מיוחסים לו: מזבח יהושע בהר עיבל, מתחמי כף הרגל ומתחמי הגלגל. בעקבות גילויים אלו פרופ' זרטל מעלה את התאוריה הבאה: למרות שבספר יהושע מתואר כי בני ישראל נכנסו לארץ דרך יריחו, הארכיאולוגיה מספרת כי הכניסה לארץ היתה דוקא דרך נחל תרצה, משום שכמות מתחמי הגלגל הגדולה ביותר נמצאה לאורך נחל תרצה (צפונה ודרומה מנחל תרצה כמות הגלגלים יורדת) מה שמסתדר היטב עם סיפור אחר מספר יהושע: מעמד הברכה והקללה בהר גריזים והר עיבל.</p> <p>עוד טוען זרטל כי בניגוד לתיאור ה"בליץ" שעושה יהושע בכניסה לארץ (כיבוש יריחו, כיבוש העי, חיסול מלכים וכיבוש גב ההר), הרי שתיארוך מתחמי הגלגל וחרסים שונים מצביע על חדירה איטית בת כ-150 שנה אל הארץ ע"י שבטים נודדים שהתקדמו באיטיות מערבה ונשמעו</p>	<p>מתחם כף הרגל</p>

<p>באוכלוסיה. כל התאוריות הנ"ל של זרטל התפרסמו בספר בשם "עם נולד-מבח הר עבל וראשית ישראל". התאורה של זרטל זכתה ללא מעט ביקורת והיא שנויה במחלוקת בן הארכאולוגים.</p>	
<p>לגבי איפיון מתחמי הגלגל, זרטל טוען כי החברה החודרת לא"י בשנת 1200 לפנה"ס היא חברה נודית המגדלת ונודדת עם צאן ובקר, וכשיש מחנה הצאן מוכנס לתוך גלגלי האבן ונדחס בתוכו על מנת להתחמם בלילות הקרים. לגבי איפיון מתחמי כף הרגל זרטל טוען כי אלו מתחמים פולחניים ע"פ המזבח, המתחם הסגור שכנראה רק כהנים יכלו להיכנס אליו, וצורת העקב בה יש מסלול הליכה דרכו "עולים לרגל", כלומר עולים לעבר מתחם כף הרגל. כלומר כל מתחמי כף הרגל שימשו כאתרי פולחן ארעיים בטרם הגיעה העם לשילה, שם היה מקום הפולחן הקבוע. אין זה מקרי שהרבה דימויים בתנ"ך הקשורים לקודש וטריטוריה מקושרים לכף רגל. גם כאן, רוב האקדמיה לא תומכת בתאוריה שלו אך לא מוצעת אלטרנטיבה רצינית אחרת.</p>	<p>נסיעה ממתחם כף הרגל לאנדרטת הבקעה</p>
<p>אנדרטת הבקעה היא מונומנט מרשים וגדול מאוד הנראה למרחקים. הגבעה שנבחרה היתה גבעת תצפית למפקדים שכן ממנה נראים חלקים נרחבים של בקעת הירדן. האנדרטה ממוקמת במרכז בקעת הירדן, בסמוך לכביש הבקעה, כביש 29. היא נוסדה בשנת 1298 ביוזמתו של רחבעם זאבי ועוצבה על ידי יגאל תומרקין. בתקופת הלחימה שבין מרץ 1968 לספטמבר 1970 נהרגו במרחב הבקעה 122 לוחמים, יוצאי יחידות חי"ר, שריון, תותחנים וחיל האוויר. אנשי שירות חובה לצד אנשי מילואים, טוראים לצד מג"דים, עירוניים בצד בני קיבוצים ויוצאי עיירות פיתוח. כל אלו חרפו נפשם ונפלו בהגנה על בקעת הירדן. לזכרם הוקמה אנדרטת הבקעה. שלא כמו באנדרטאות האחרות המתייחדות בפשטותן, זוהי אנדרטה מונומנטאלית בתפיסתה ובממדיה והיא מציגה מסר מופגן בבחינת "אנחנו כאן". האנדרטה בנויה מרחבת תצפית ובסמוך לה פסל מתכת ענק שהורכב מחלקי נשק ורכב קרבי. במפלס הנמוך של האנדרטה נבנה קיר בטון ועליו חקוקים שמותיהם של מאות חיילי צה"ל שנפלו בהגנת בקעת הירדן משנת 1967 ועד היום. מדי שנה ביום הזיכרון מציינים באנדרטה בטקס צבאי את הנופלים. למרגלותיה הוקמו מספר אלמנטים, בהם מתקבצים תושבי הבקעה לאירועים מרכזיים של הקהילה מספר פעמים במהלך השנה. האנדרטה הוקמה ביוזמתו של גנדי ובסיוע הוועד ציבורי בראשותו של חבר הכנסת יצחק נבון. הליך בחירת האומן שיבנה את האנדרטה החל במכרז בו הגישו מספר פסלים את הצעותיהם. תומרקין שהיה חביבו של זאבי, נבחר. תהליך הבנייה של האנדרטה נמשך מספר חודשים – בהם נאספו שרידי המלחמה והציוד הצבאי וכן נוצקה רצפת הרחבה שעליה הונחו זרועות הבטון. תהליך זה הגיע אל סופו במספר ימים מרוכזים בהם רוכזו כלל הכוחות לכדי הרכבת חלקיה השונים של האנדרטה – רצועות הבטון, הצבועות לבן, זרוע הפלדה השחורה וקיר שמות הנופלים. בשלב זה נוצרו חילוקי דעות בנוגע למיקום שמות הנופלים. תומרקין תכנן כי השמות ייכתבו בתוך קיר בטון מעוגל, כחלק פנימי של האנדרטה ואילו בסופו של דבר הוחלט שהשמות ייכתבו על קיר חיצוני, המאונך למבנה המרכזי שלה. לפני מספר שנים, בעקבות השחתה ונזקים לאנדרטה, גידרה המועצה האזורית את המתחם, והכניסה אליה היא בתאום עם סייר הביטחון של המועצה.</p>	<p>אנדרטת הבקעה</p>

נקודת הרחבה – תקופת ארץ ההמרדפים

באוגוסט 1967 התקיימה בהרטום, בירן סודאן, ועידה בהשתתפות מנהיגי העולם הערבי. ההחלטות שהתקבלו בוועידה זו קיבעו את עמדותיהם של המנהיגים בנושא הסכסוך עם ישראל, שלפיהן יש להחריף את הסכסוך, ובד בבד לכפות על כל מדינות ערב להמשיך את מצב הלוחמה עם ישראל.

תוכן החלטות הוועידה סוכם באישרור האחדות הערבית, הצורך לריכוז הכוחות ע"י כל מדינות ערב לשם החזרת השטחים הכבושים, וכן שלושה עקרונות על פיהם יתנהל המאבק הערבי ("שלושת הלאוים"):

- לא לשלום עם ישראל
- לא להכרה בישראל
- לא למשא ומתן עם ישראל

ב-22 בנובמבר 1967 התקבלה במועצת הביטחון של האו"ם החלטה 242. החלטה זו קראה לצה"ל לצאת מהשטחים שכבש בעת מלחמת ששת הימים, לסיים את מצב הלוחמה ואת כל התביעות בהקשר לשטחים, וזאת תוך כדי הכרה בריבונות כל מדינה ומדינה באזור, בשלמותה הטריטוריאלית ובעצמאותה – וכיבודן של אלה.

מדינות ערב קיבלו את החלק בנוסח ההחלטה הקורא לנסיגה מלאה מכל השטחים, אך המשיכו להתעלם מהקביעה ל"זכותה של ישראל לחיות בגבולות מוכרים ובטוחים", והמשיכו לטעון כי פתרון "הבעיה הפלשתינית" יתאפשר על חשבון המשך קיומה של מדינת ישראל. מנגד, מדינת ישראל התנתה את סיום מצב הלוחמה בנסיגה חלקית לגבולות בטוחים, כאלה שיאפשרו את המשך קיומה ללא תלות בערבויות בינלאומיות כאלה ואחרות.

בנאומו של נשיא מצרים, גאמל עבד אל-נאצר, מ-23 בנובמבר 1967, נאמר כי: "מה שנלקח בכוח, לא יוחזר אלא בכוח", וכי "אנו נתונים עתה במערכה ממושכת להתשת האויב."

ואכן, מלחמת התשה התנהלה בשתי חזיתות; בחזית המצרית – מול צבא מצרים, על גדות תעלת סואץ. ובחזית הירדנית – לאורך נהר הירדן, כקו הגבול בין ישראל לשכנותיה. אופי הלחימה מול חוליות מחבלים שונה מלחימה מול צבא סדיר ומאורגן, ומקבל ממד של לחימת גרילה. יישובי עמק הירדן, בקעת בית שאן וכוחות צה"ל בגזרת בקעת הירדן, ולצדם היאחזויות הנח"ל שהוקמו, ידעו הפגזות, ירי ארטילרי וחדירות של חוליות מחבלים אשר חצו את נהר הירדן במטרה לבצע פיגועים בריכוזי אוכלוסייה בישראל. ראוי לציין כי פעולות ארגוני הטרור כללו אף תקיפה של מטרות ישראליות ביבשה – לאורך קו הגבול, בים ובאוויר, וכן מטרות ישראליות מחוץ לגבולות המדינה.

ב-2 באוגוסט 1967 זוהתה חדירה ראשונה של חוליית מחבלים לישראל, באזור גשר אדם. החוליה הצליחה לחצות את נהר הירדן ואף לחבור אל האוכלוסייה המקומית בכפרי הגדה המערבית. מכאן אתגר ההגנה על גבול נהר הירדן הוצב בפני צה"ל ומפקדיו. צה"ל נקט שתי דרכים להגנה על הקו:

האחת, הגנה סבילה, שכללה את בניית קו המערכת, לרבות סלילת הכביש, הכנת דרכי גישוש וטשטוש והקמת נקודות תצפית ומוצבים בנקודות השולטות על השטח והצופות אל קו המים של נהר הירדן. כמו כן, הוקמה גדר מערכת אלקטרונית, הוטמנו מוקשים, הוצבו מארבים ונערכו סיורים לאורך הגדר לפני הזריחה והשקיעה.

הדרך השנייה שנקט צה"ל הייתה הגנה פעילה, אשר כללה ירי ארטילרי והפצצות מן האוויר לשיתוק מקורות הירי בצדו השני של הירדן, וכן פגיעה במחבלים במקומות התארגנותם, כמו "מבצע כארמה", שכלל תקיפה קרקעית על בסיס המחבלים בעבר הירדן המזרחי, וכן הפצצת תעלת הע'ור.

אמצעים אלה לא הספיקו כדי למנוע חדירות של חוליות המחבלים, ועם זאת היה בהם כדי לעכב את תנועת המחבלים בשטח. נוסף על כך, התפתחה צורת קרב נוספת – היא המרדף. רפאל איתן (רפול), לימים רמטכ"ל, היה המח"ט הראשון של חטיבת הבקעה (417), אשר עליה הוטלה משימת השמירה על הביטחון השוטף של האזור. איתן הטיל את משימת המרדף בידי כוחות חי"ר מובחרים, ובהם צנחנים וסיירות. המרדפים התקיימו בתנאי שטח קשים במיוחד: ואדיות מחורצים, כוכי סלע ומדרונות תלולים וכן בטמפרטורות גבוהות האופייניות לאזור, שהפכו את המרדף למשימה קשה עד מאוד.

בסיוע מסוקים מן האוויר ובסיוע של גששים בדואים, נערכו מרדפים אחר חוליות המחבלים שאותרו. הפקודות היו לכתר אותם ולקרוא להם להיכנע. אם לא נכנעו, ההוראה הייתה לחתור למגע אש כדי לתפוס את המחבלים או להורגם. עקשנותו של איתן והיצמדותו למטרה הנחילו למפקדים ולחיילים את האמונה בניצחון בכל קרב כערך עליון להשגת היעדים שהוצבו בפני צה"ל. סביב תפיסה זו התפתחה מורשת עמוקה של מפקדים שעמדו בראש הכוחות הלוחמים, והקריאה "אחרי" סימלה יותר מכול תפיסה זו של דוגמה אישית, דבקות במשימה תוך כדי מענה לבעיות בזמן אמת, נטילת אחריות ואמונה בצדקת הדרך.

כמו בכל קרב, גם מרדפים אלה גבו מחיר יקר של מפקדים וחיילים שנפלו במהלכם. לימים עוררה תפיסה זו של דוגמה אישית שאלות, והתעורר ויכוח בדבר מקומם של מפקדים בעת קרב. מרדפים אלה, על ערכיהם וסמליותם, היו לאבני הדרך בסיפורי מורשת הקרב של צה"ל על יחידותיו, והם שלובים בהיסטוריה המקומית של הקמת מערך התיישבות מתוך ראייה ביטחונית ולטובת העם והמדינה.

לאורך התקופה שבין מלחמת ששת הימים ועד ספטמבר 1970 ("ספטמבר השחור") התמהלו בבקעת הירדן עשרות רבות של מרדפים אחר חוליות מחבלים. מהמפורסמים שבהם היו מרדף הג'יפטיק ומרדף המערה:

מרדף הג'יפטיק

בבוקר 26 ביולי 1968, כעשרה קילומטרים דרומית לגשר אדם, הבחין קצין הגשרים שהוביל את סיור הבוקר על תוואי דרך הטשטוש בעקבות של חזירת מחבלים, ואלה התגלו שוב על כביש ג'יפטיק-יריחו, כחמישה קילומטרים מערבית למקום שבו התגלו לראשונה. למקום הוזעק כוח המרדף. לשטח הגיע המח"ט, אל"מ אריק רגב, וארגן את הכוח להסוּם את תנועת המחבלים לכיוון מערב. קצין המבצעים של החטיבה, סרן גד מנלה, זיהה תנועה חשודה במערה במצוק-סלע, במרחק של קילומטר אחד. כוח נוסף שהונחת ממסוק החל בתנועה בשטח, והותקף בידי מחבל. הכוח פתח באש וזרק רימונים לעבר המחבל והרגו; ותוך כדי כך, הזעיק מסוק כדי לפנות את שני הפצועים שנפגעו במהלך הקרב. כשפנה הכוח להמשיך במשימתו ולסרוק את השטח בכיוון צפון, הותקף על ידי מחבל נוסף. בשלב זה, נחת בשטח מסוק וירדו ממנו המח"ט אריק רגב, רס"ן חזי, סרן גד מנלה ועוד ארבעה חיילים. הראשונים שירדו, המח"ט אריק רגב וסרן חזי, רצו לעבר מפקד הכוח כדי לקבל ממנו דיווח, ואילו סרן גד מנלה ויתר החיילים נעו במטרה לאגף את המחבל. תוך כדי תנועה נפגעו שני חיילים נוספים מאש שנורתה לעברם. נוכח ההתפתחויות, נתן המח"ט פקודה להסתער על המחבל ותוך כדי מתן דוגמה אישית, נפגע ונהרג. במקביל, הסתער סרן גד מנלה מאגף שמאל, ואף הוא נפגע ונהרג. שאר חיילי הכוח המסתער הצליחו להרוג את המחבל. בסריקות בשטח התגלו שמונה מחבלים הרוגים ואחד נשבה. חמישה מחיילי צה"ל נפצעו במרדף ושניים נהרגו: המח"ט אל"מ אריק רגב ורס"ן גד מנלה. הישוב ארגמן שעלה לקרקע בתחילת שנות ה'70 קיבל את שמו בידי אלוף פקמ"ז רחבעם זאבי, והוא מורכב מראשי תיבות שמם של אריק רגב וגד מנלה. כמו כן, קרויים על שמם מחנה אריה ומחנה גדי.

מרדף המערה

אור ליום 11 במרס 1969 אותרה באזור גשר אדם חוליית מחבלים אשר חצתה את הירדן והצליחה לחדור לשטח בקעת הירדן. הכוחות התארגנו למרדף בכיוון הכללי ממזרח למערב, לכיוון העיר שכם. עקבות החוליה הובילו עד לגבעה המרוחקת כשני קילומטרים מהכפר מג'דל בני-פאדל, כ-15 ק"מ משכם. מפקד המרדף הורה לחיילים לסרוק את הגבעה ובה מספר מערות אשר שימשו את תושבי האזור למגורים. בפתח אחת מהמערות ישבה אישה והיניקה תינוק ולידה שכב על דרגש ילד נוסף. לשאלת החיילים אם ראתה אנשים זרים בסביבה, השיבה בשלילה. החיילים נכנסו לסרוק את המערה, אז נפתחה עליהם אש נר"ל ורימונים מתוכה. בתום הקרב נהרגם שבעה מחבלים ואחד נפל בשבי. בחילופי האש נפלו שלושה לוחמים: רס"ן חנן סמסון, רס"ן יוסי קפלן וסמל בועז ששון. תקופת המרדפים הסתיימה במהלך שנת 1970. באמצע יולי 1970 החל צבא ירדן לפעול ביד חזקה כנגד המחבלים. פעולות אלו הגיעו לשיא ב"ספטמבר השחור" שבמהלכו הרגו הכוחות הירדנים כ-20,000 פלסטינים.